

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Christoffer Nilsson

Ekologiskt skadestånd enligt 32 kap. MB

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Marja-Liisa Öberg

Termin: HT 2021

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	1
SUMMARY	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 BAKGRUND	4
1.2 METOD OCH MATERIAL	4
1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.4 DISPOSITION	5
1.5 AVGRÄNSNINGAR	5
2 MILJÖBALKEN OCH HÅLLBAR UTVECKLING	6
2.1 ALLMÄNT	6
2.2 HÄNSYNSREGLER	6
2.3 FÖRORENAREN BETALAR	7
2.4 AVHJÄLPANDE ÅTGÄRDER	7
2.5 SKADESTÅNDBESTÄMMELSER	8
3 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SKADESTÅND ENLIGT 32 KAP. MB	8
3.1 ALLMÄNT	8
3.2 VERKSAMHETSKRAVET	9
3.3 OMGIVNING	10
3.4 ORTS- OCH ALLMÄNVANLIGHETSREGELN	11
3.5 IMMISSIONER	11
4 ERSÄTTNINGSGILLA SKADOR	11
4.1 PERSONSKADA	11
4.2 SAKSKADA	12
4.3 REN FÖRMÖGENHETSSKADA	12
4.4 IDEELL SKADA	13
5 EKOLOGISKA SKADA	14
5.1 EKOLOGISK SKADA SOM BEGREPP	14
5.2 EKOLOGISK SKADA INOM RÄTTSTILLÄMPNINGEN	15
5.3 VÄRDERING AV EKOLOGISK SKADA	18
6 EU-RÄTT - MILJÖANSVARSDIREKTIVET	20
6.1 ALLMÄNT	20
6.2 TILLÄMPNINGSSOMRÅDE	21
7 DISKUSSION OCH SLUTSATS	23
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	26
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	28

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur svensk rätt hanterar skador på naturvärden inom ramen för 32 kap. MB för att undersöka om det överhuvudtaget är möjligt att få skadestånd för en ekologisk skada enligt 32 kap. men även hur en sådan skada skulle kunna komma att värderas. Uppsatsen har genom rättsdogmatisk metod analyserat både rättsfall, förarbeten och doktrin för att se hur begreppet ekologisk skada hanterats inom svensk rätt. Ekologisk skada är inget begrepp som finns i lagtext. Det används inte heller utav domstolar. Trots det har det utgått ersättning för det som kan liknas vid ekologisk skada vid flera tillfällen. En gemensam nämnare i fallen är att skadorna inte besitter något mätbart eller kommersiellt värde utan snarare ett ideellt värde.

Skadestånd för ekologisk skada har utgått till staten b.la. genom olovligen skjutna järvar och vid ett annat tillfälle, en förstörd fornminneslämning. Ersättning utgick i det första fallet på grund av nedlagda kostnader för att bevara järvarna medan i andra fallet utgick ersättning för skadan på forn lämningen samt en arkeologisk undersökning som föranletts av skadan.

Skadestånd för ekologisk skada har utgått på civilrättsliga grunder enligt 32 kap. genom NJA 1999 s. 385 där fastighetsägare fick ersättning för b.la. estetisk immission på grund av en förändrad landskapsbild orsakat av en nybyggd väg. HD menade att det inte är möjligt att värdera en sådan skada objektivt, likväl utdömdes skadestånd.

I enlighet med vad undersökningen kommit fram till bör skadestånd för viss sorts ekologisk skada kunna utgå med stöd av 32 kap. MB. På grund av ekologisk skadas ideella natur skulle en domstol kunna göra en värdeuppskattning, antingen genom en skälighetsbedömning eller genom att exempelvis se till reell värdeminskning. Sverige skulle även kunna införa olika värderingstabeller likt det system Finland använder, där det framgår specifika priser på olika djur- och växtarter. Vid mer komplexa skador, t.ex. omfattande föroreningar, lämpar sig dock en tillämpning av 10 kap. MB bättre eftersom det genom tillämpning av dessa regler säkerställs att kompensationen går tillbaka till naturen genom exempelvis återställande, och inte till den skadelidande personligen.

Summary

The purpose of this essay has been to investigate how Swedish environmental law handles damage to natural resources, and to see whether it is possible at all to obtain compensation for ecological damage according to the Swedish Environmental Code (MB). The purpose has also been to see how such damage could be assessed. Through a legal-dogmatic method, the essay has analyzed both legal cases, preparatory work and doctrine to see how the concept of ecological damage has been handled in Swedish law. Ecological damage is not a term found in legal text. Neither is it used by courts. Despite this, compensation has been paid for what can be compared to ecological damage on several occasions. A common denominator in the cases is that the damages do not possess any measurable or commercial value.

Compensation for ecological damage has been paid to the state, among other things, by illegally shot wolverines and on another occasion, a destroyed ancient monument. Compensation was paid in the first case due to costs incurred to preserve the wolverines, while in the second case compensation was paid for the damage to the ancient monument and an archaeological investigation that was caused by the damage. Compensation for ecological damage has also been paid in accordance with civil law rules - chapter 32 of MB - through NJA 1999 s. 385 where property owners received compensation for e.g. aesthetic damages due to change of the landscape image caused by a newbuilt road. HD argued that it was not possible to assess such damage objectively, still compensation was paid.

In accordance with what the investigation has concluded, compensation for some ecological damage should be compensable based on chapter 32 of MB. Due to the non-profit nature of the damage, a court could do their assessment by making reasonableness assessments as well as see the value depreciation of a property, that is caused by the damage. Sweden could also implement different valuation tables similar to the system that Finland uses, which shows specific prices for different animal and plant species. However, in the case of more complex injuries, e.g. extensive pollution, chapter 10 of MB seems more suitable because when applying these rules, it is ensured that compensation goes back to nature through e.g. restoration, and not to the injured party personally.

Förkortningar

EG	Europeiska Gemenskapen
HD	Högsta Domstolen
JB	Jordabalken
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
MB	Miljöbalken
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den svenska miljöretten är ett rättsområde som ständigt bör ligga i utveckling, främst på grund av internationella överenskommelser.¹ Inom svensk rätt regleras miljöaspekterna kring verksamheter och enskilda åtgärder främst genom miljöbalken, vilket även innefattar skadeståndsregler. Till skillnad från SkL bör även MB:s skadeståndsregler fungera i förhållande till skador på naturvärden där det är ytterst svårt att uppskatta ett reellt ekonomiskt värde, vilket innefattar b.la. olovlig jakt på fridlysta djurarter, föroreningar av rekreationsområden eller åtgärder som skadar en enskild fastighetsägares närmiljö genom exempelvis en förändrad landskapsbild eller utarmning av en fridlyst växtart, just för att skydda både miljön och framtida generationer.

1.2 Metod och material

Uppsatsen kommer att utgå från rättsdogmatisk metod, vilket innebär att undersökningen kommer att utgå från de traditionella rättskällorna såsom lagtext, rättspraxis, förarbeten och doktrin. Valet av rättsdogmatisk metod beror på att uppsatsen huvudsakligen kommer att undersöka och analysera miljöretten, främst 32 kap, men även till viss del skadeståndsrätten i övrigt med stöd av källmaterial från forskare inom dessa områden. Löpande analys av doktrin, praxis och förarbeten kommer att tillämpas. Vidare kommer undersökningen att utgå från dels ett kritiskt perspektiv, dels ett ekologiskt perspektiv.

Aktuellt forskningsläge utgörs av b.l.a Marie-Louise Larssons *The Law of Environmental Damage* (1999) vilken djupgående behandlar ekologiska skador som begrepp men även hur ersättningsmöjligheter kan se ut genom b.la. komparativa jämförelser samt Bertil Bengtssons *Skadestånd för miljöskador* (2011) och *Miljöbalkens återverkningar* (2001) vilka diskuterat ekologiska skador mer utförligt inom ramen för svensk skadeståndsrätt. Hans Chr. Bugge, norsk professor, har skrivit *Forurensningsansvaret* (1999) som berör frågor gällande värdering och bedömning av ekologisk skada, vilken även utgjort inspiration till svenska författare.

¹ Se Parisavtalet (Paris 2016) där alla länder åtagit sig att tillsammans motverka den globala temperaturökningen som sker samt COP26 (Glasgow 2021) där länder uppmanas att skärpa sina klimatmål redan från 2022, att finansieringsstödet för klimatanpassning ska fördubblas fram till 2025 och diskussion om fossila bränslen roll i klimatomställningen.

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/parisavtalet/>

<https://www.regeringen.se/artiklar/2021/11/fns-klimatoppmote-cop26-i-glasgow/>

Källmaterialets ålder tyder på att ekologiska skada inte diskuterats något vidare inom svensk skadeståndsrätt, trots att rättsområdet är mer aktuellt än någonsin.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur svensk rätt hanterar ersättning för skador på rena naturvärden, s.k. ekologiska skador, framför allt inom ramen för 32 kap. MB.

Frågeställningarna består av en övergripande frågeställning som följer av en delfrågeställning. Båda frågeställningarna kommer att besvaras i slutsatsen.

- *Kan ersättning utgå för ekologisk skada enligt 32 kap. MB?*
 - *Vilka alternativ finns det för att värdera en ekologisk skada?*

1.4 Disposition

Huvudtexten kommer att inleda med en kort genomgång av miljöbalkens syfte och målsättning. Därefter kommer vissa centrala regler att förklaras för att läsaren lättare ska förstå hur ett skadestånd aktualiseras inom ramen för 32 kap. MB. Därefter undersöks hur skadeståndsrätten är uppbyggd inom MB. Därefter undersöks vad som utgör ekologisk skada och hur sådan hanterats inom svensk rätt. Vidare följer en kort genomgång om hur EU-rätten ser ut beträffande miljöskador. Uppsatsen avslutas därefter med en diskussion och slutsats.

1.5 Avgränsningar

Uppsatsen kommer främst att hålla sig inom svensk skadeståndsrätt, främst 32 kap. MB. Försäkringsfrågor och expropriationsregler kommer inte att tas upp. Miljöbalkens övriga kapitel kommer inte beröras med undantag för några centrala regler och principer i kapitel 1,2 och 10, på grund av dess relevans i förhållande till ansvarsutkrävande för miljöskador. Inom EU-rätten tas endast miljöansvarsdirektivet på grund av dess generella relevans för miljöskador orsakade av verksamheter.

2 Miljöbalken och hållbar utveckling

2.1 Allmänt

Miljöbalkens syfte är att bevara kvaliteten på den yttre miljön såsom den biologiska mångfalden och naturresursernas förändring vid ett långsiktigt utnyttjande. Vidare ska miljöbalken skydda människors hälsa, främja bevarandet av ekosystem samt skapa förutsättningar för ett hållbart utnyttjande av våra naturresurser.² Miljöbalkens syfte och mål framgår utav portalparagrafen, 1 kap. 1 § MB;

”Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och förbruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl”

1 kap. 1 § MB utgör en målregel som ska genomsyra miljöbalken. Portalparagrafen framhäver att naturen har ett skyddsvärde i sig oberoende av om människor drabbas eller inte. Det framgår att människans rätt att bruka naturen är förenad ett förvaltaransvar. Människan ska alltså inte enbart se till sitt egenintresse utan den ska även se till kommande generationers intressen och behov.³ Människan ska agera varsamt så att onödig olägenhet eller skada inte uppkommer. En skada kan anses uppkommen genom exempelvis avverkning av skog för att nyttja marken till mer ekonomiska givande ändamål. Ekonomisk vinning är alltså subsidiärt i förhållande till naturens egenvärde. Miljöbalken ska tillämpas på det sätt som bäst tillgodoser balkens mål och syfte. Råder tveksamheter kring vad som bör beslutas eller göras, ska det som mest sannolikt gynnar en uthållig utveckling prioriteras.⁴ För att tillgodose miljöbalkens mål och syften finns vissa centrala styrmedel, vilka förklaras härnäst.

2.2 Hänsynsregler

I förhållande till målregeln i 1 kap. 1 § MB utgör hänsynsreglerna i 2 kap. MB en central utgångspunkt. Hänsynsreglernas funktion är att se till att miljöbalkens syften ändamål ska

² Se Michanek och Zetterberg (2021) s. 29.

³ Ibid. s.100 f.

⁴ Se prop. 1997/98:45 Del 2, s. 8 f.

tillgodoses. 2 kap. innehåller regler om till exempel försiktighetsmått, bästa möjliga teknik, lokaliseringsregler och rimlighetsavvägningar. Hänsynsreglerna gäller för alla verksamheter och enskilda åtgärder som inte är av försumbar betydelse. Bevisbördan för regelefterlevnaden ligger på den som är ansvarig för en verksamhet eller åtgärd.⁵

2.3 Förorenaren betalar

Gällande ansvar för miljöskada utgör den s.k. Polluter Pays Principle (PPP) en av de viktigaste principerna inom miljöretten.⁶ Bestämmelsen återfinns i 2 kap. 8 § MB. Av regeln framgår:

”Alla som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som medfört skada eller olägenhet för miljön ansvarar till dess skadan eller olägenheten har upphört för att denna avhjälps i den omfattning det kan anses skäligt enligt 10 kap. I den mån det föreskrivs i denna balk kan i stället skyldighet att ersätta skadan eller olägenheten uppkomma”.

Regelns viktigaste funktion är att se till att fysiska skador på miljön avhjälps samt att förorenade områden undersöks, saneras eller efterbehandlas. Ansvar för återställande eller avhjälpande av de flesta miljöskador kan utkrävas med stöd av denna princip.⁷

2.4 Avhjälpande åtgärder

De praktiskt viktigaste bestämmelserna inom det reparativa området finns i 10 kap. MB, vilken främst reglerar olika frågor som hänför sig till efterbehandlings- och kompensationsansvar av förorenade områden.⁸ Dessa regler tar sikte på miljöskador som i större omfattning hotar växt- och djurliv under förutsättningen att det handlar om naturskyddsintressen som är skyddade enligt lag.⁹ 16 kap. 9 § MB ger stöd för att även tillståndspliktig verksamhet kan förenas med ett kompensationsansvar.

⁵ Se Michanek och Zetterberg (2021) s. 106 f.

⁶ Principen antogs officiellt genom art. 16 Rio-deklarationen från 1992.

⁷ Se Michanek och Zetterberg (2021) s. 144.

⁸ Ibid s. 317 ff.

⁹ Se Bengtsson (2011) s. 85.

2.5 Skadeståndsbestämmelser

Det är viktigt att framhålla att bestämmelserna i avsnitt 2.2 – 2.4 utgör offentlighetsregler. Uppsatsen inte kommer att behandla dessa närmare utan de förklaras för att belysa hur systemet som berör preventiva och reparativa åtgärder är systematiserat eftersom lagstiftaren har uttalat att den som är ansvarig för en skada ska i första hand återställa miljön. Först när återställande inte sker bör de civilrättsliga skadeståndsbestämmelserna i 32 kap. bli tillämpliga.¹⁰ Vidare tillämpas preskriptionslagen beträffande 32 kap. MB vilket skiljer sig från b.la. avhjälpande- och återställningskraven i 10 kap. 4 - 5 §§ MB vilka aldrig preskriberas, vilket framgår av 10 kap. 8 § MB. Gällande civilrättsliga anspråk inträder preskription tio år efter den skadegörande handlingen enligt 2 § preskriptionslagen.¹¹ Nackdelen med 32 kap. är att många miljöskador uppkommer först långt senare.

3 Förutsättningar för skadestånd enligt 32 kap. MB

3.1 Allmänt

Skadeståndsanspråk för miljöskador hanteras främst inom 32 kap. MB, som kan kortfattat sägas vara ett rättsområde som ligger mellan skadeståndsrätten och miljöretten. Bestämmelserna motsvarar i det stora hela bestämmelserna från miljöskadelagen (1986). Reglerna överfördes oförändrade vid miljöbalkens tillkomst 1999.¹² Utgångspunkten för skadestånd enligt miljöbalken framgår av 32 kap. 1 § MB:

”Skadestånd enligt detta kapitel ska betalas för personskada och sakskada samt ren förmögenhetsskada som verksamhet på en fastighet har orsakat i sin omgivning.

En ren förmögenhetsskada som inte har orsakats genom brott ersätts dock endast om skadan är av någon betydelse.

En skada, som inte har orsakats med uppsåt eller vårdslöshet, ersätts bara om den störning som har orsakat skadan inte skäligen bör tålas med hänsyn till förhållandena på orten eller till dess allmänna förekomst under jämförliga förhållanden.”

¹⁰ Se Prop. 1985/86:83 s. 39.

¹¹ Se Bengtsson (2001) s. 163.

¹² Se Bengtsson (2011) s. 11.

Bestämmelserna i skadeståndslagen är subsidiära i förhållande till 32 kap. MB eftersom miljöbalken utgör en speciallagstiftning. Skadeståndslagen blir tillämplig först i de fall där reglering saknas i miljöbalken, vilket också framgår av 1 kap. 1 § SkL. Det gäller till exempel beräkning av skadestånd, jämkning eller reglering kring skadelidandes medverkan.¹³

Till skillnad från SkL krävs det för ansvarsutkrävande enligt 32 kap. varken uppsåt eller oaktsamhet. Genom en bevislätnadsregel i 32 kap. 3 § 3 st. MB är ansvaret *rent strikt* för alla störningar som överstiger Orts- och allmänvanlighetströskeln, med undantag i 32 kap. 6 § MB som berör annan är verksamhetsutövaren.¹⁴ Bevislätnadsregeln berör enbart orsakssambandet mellan den ansvarsgrundade störningen och skadan, och inte huruvida det förekommit en störning eller uppkommit en ersättningsgillskada, vilket avgörs genom allmänna grundsatser.¹⁵ Vidare krävs konkret stöd i utredningen för att skadeorsaken har varit den som påstått, det räcker alltså inte med en hypotes även om denne skulle kunna vara mer nära till hands än andra möjliga förklaringar. Regeln får främst betydelse vid mer komplexa orsakssamband, vilket ofta är fallet vid olika former av föroreningar.¹⁶

Tredjemansskador ersätts inte enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer. Enligt motiven görs inget undantag för miljöskador. Det finns tydliga förarbetsuttalande att t.ex. intrång i allemansrätten inte medför rätt till ersättning och det har lagstiftaren fortsättningsvis valt att hålla vid. Enligt motiven skulle enbart t.ex. fiskare, vilka med stöd av särskilt tillstånd från staten, kunna bli ersättningsberättigade om de drabbas av fiskdöd på grund av kontaminering.¹⁷

3.2 Verksamhetskravet

Verksamhet innefattar användning av mark (inklusive vattenområde), byggnad eller en anläggning som kan störa omgivningen.¹⁸ Även tillfälliga åtgärder utgör en verksamhet. Det krävs vidare inte någon mänsklig aktivitet för att en verksamhet ska anses föreligga eftersom även förvaring av tunnor med miljöfarligt avfall kan utgöra en verksamhet som medför ansvar. Det får inte vara en alltför tillfällig användning av fastigheten. En miljöskada som

¹³ Se Hellner och Radetzki (2021) s. 334.

¹⁴ Ibid s. 326.

¹⁵ Se Bengtsson (2011) s. 91.

¹⁶ Se prop. 1985/86:83 s.46.

¹⁷ Se prop. 1985/86:83 s. 39 f.

¹⁸ Begreppet verksamhet ska väsentligen tolkas på samma sätt i 32 kap. 1 § MB såsom i 9 kap. 1 § MB.

uppstår genom enstaka transporter över en fastighet medför inte att 32 kap. 1 § blir tillämplig, utan det regleras genom lagstiftning som berör transportverksamhet. Mer varaktiga eller upprepade transporter räknas däremot som verksamhet.¹⁹

Tillfällig verksamhet i form av exempelvis ett utsläpp eller enstaka sprängningar omfattas av lagen, däremot inte rörliga störningskällor så länge de inte ingår som ett led i verksamhet på fastigheten.²⁰ Skadeståndsansvar som uppkommer från rörliga störningskällor som t.ex. bilar, flygplan, tåg m.m., faller utanför miljöbalkens skadeståndsregler, såvida det inte gäller en trafikverksamhet som har anknytning till en viss fastighet.²¹

Verksamheten måste utövas på en fastighet. Miljöbalken blir tillämplig om det går att knyta verksamheten till en viss fastighet även om den skadegörande handlingen inte utförs på själva fastigheten, till exempel kan bullerskador som härrör sig från en flygplats (flygbuller) medföra ansvar för flygplatsens ägare eller innehavare – inte flygplanets ägare eller piloten. Detsamma gäller föroreningar som uppkommer från fartyg vid hamnverksamhet, i sådant fall kan hamninnehavaren bli skadeståndsskyldig.²²

3.3 Omgivning

Lagen är inte tillämplig inom den anläggning eller inom det område där verksamheten bedrivs, utan med begreppet omgivning avses omgivningen till verksamheten och inte själva fastigheten. Det finns ingen klar begränsning gällande begreppets utsträckning eftersom en förorening kan visa sig alldeles intill eller väldigt långt ifrån den plats där verksamheten bedrivs, exempelvis utsläpp från en industri som ligger på samma fastighet som en badstrand. Gränsen mellan omgivning och verksamhet kan emellertid vara problematisk att bedöma. Bedömningen får göras utifrån den störande verksamhetens art och karaktär.²³

En uppkommen skada, exempelvis en luftförorening, har ansetts träffa verksamhetens omgivning om den drabbar någon i samma byggnad om en stor lokal disponeras av flera

¹⁹ Se Bengtsson, m.fl. Miljöbalken (1 jan. 2021, JUNO), kommentaren till 32 kap. 1 §.

²⁰ Se Bengtsson (2011) s. 26.

²¹ Ibid s. 28.

²² Ibid. s. 28 f.

²³ Se prop. 1985/86:83 s. 38 ff.

företag.²⁴ Även den som har en tillfällig anknytning till verksamhetens omgivning, till exempel en trafikant, kan vara berättigad till skadestånd.²⁵

3.4 Orts- och allmänvanlighetsregeln

Orts- och allmänvanlighetsregeln i 32 kap. 1 § 3 st. MB utgör ett undantag från huvudprincipen om strikt ansvar. Den är endast tillämplig när det råder strikt ansvar – inte när det gäller skador som uppkommit genom uppsåt eller vårdslöshet. Huruvida en störning är orts- eller allmänvanlig görs genom en skälighetsbedömning. Överskrider skadan vad som skäligen bör tålas ersätts hela skadan.²⁶

3.5 Immissioner

En fjärde förutsättning för skadestånd enligt miljöbalken är att det rör sig om en immission. Vad som utgör en immission framgår av 32 kap. 3 § MB, vilket innebär t.ex. förening av vattenområden eller grundvatten, ändring av grundvattennivån, luft- eller markförorening, buller, skakning eller *annan liknande störning*. Med annan liknande störning innefattas estetiska immissioner, vilket inkluderar b.la. förfylning av landskapsbild. Även spridning av bakterier eller virus som kan ge ekologiska återverkningar omfattas.²⁷

4 Ersättningsgilla skador

4.1 Personskada

Personskador utgörs av skador som visar sig på människan. Skadorna brukar delas upp i två grupper. Dels fysiska skador som frakturer, sårskador, hjärnskador, sjukdomar eller liknande, dels psykiska skador vilket innefattar exempelvis depression eller chocktillstånd.²⁸ Obehag som framträder på grund av dålig lukt, buller eller ljus utgör normalt inte en personskada såvida inte obehagen visar sig genom ångest, nervositet eller andra liknande besvär.²⁹

²⁴ Se Bengtsson (2011) s. 29.

²⁵ Se prop. 1985/86:83 s. 39.

²⁶ Se Bengtsson (2011) s. 57.

²⁷ Se prop. 1985/86:83 s. 45.

²⁸ Se Hellner och Radetzki (2021) s. 103.

²⁹ Ibid s. 321.

4.2 Sakskada

En sakskada är som utgångspunkt en fysisk skada på antingen fast egendom eller lösa föremål. Det krävs inte att användbarheten hos föremålet har förändrats utan även estetiska förändringar kan utgöra en sakskada. Egendom som förlorats, antingen permanent eller tillfälligt eller, om egendomens funktion eller icke obetydliga delar av funktionen försämrats så utgör även detta en sakskada.³⁰ Att djur överger sina ungar på grund av buller, eller sättnings-skador på ett hus på grund av långvarig tung trafik utgör sakskador.³¹

4.3 Ren förmögenhetsskada

Med ren förmögenhetsskada avses en skada som uppkommer utan att det föreligger ett samband med person- eller sakskada.³² En ren förmögenhetsskada kan röra sig om t.ex. störningar i en omgivning som sänker värdet på en fastighet.³³ Men även inskränkning i nyttjanderätten till en fastighet på grund av dålig lukt innebär också en ren förmögenhetsskada trots att det inte går att fastställa ett specifikt förlustvärde.³⁴ I miljöbalken är ren förmögenhetsskada ersättningsgill utan att den uppkommit genom brott, om den är av någon betydelse.³⁵ Det innebär en utvidgning i förhållande till skadeståndslagen där ren förmögenhetsskada endast ersätts om den uppkommit genom brott³⁶ eller genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning.³⁷

Att skadan ska vara av någon betydelse är innebär att man vill undvika att rent bagatellartade störningar ersätts.³⁸ Ett riktmärke för vad som utgör en bagatellartad störning skulle kunna vara det självriskbelopp som normalt förekommer i hemförsäkringar. Vid fastighetsskada bör dock en sådan värdering ske mot bakgrund av fastighetens totala värde.³⁹

³⁰ Se Hellner och Radetzki (2021) s. 103.

³¹ Ibid s. 322.

³² Ibid s. 63.

³³ Se Bengtsson (2011) s. 50.

³⁴ Se Ebbesson (2015) s. 224.

³⁵ Se Hellner och Radetzki (2021) s. 322.

³⁶ 3 kap. 1 § 1 st. 2p. SkL och 2 kap. 2 § SkL.

³⁷ 3 kap. 2 § 1 st. 2 p SkL, 3 kap. 3 § SkL, 3 kap. 4 § 1 st. SkL.

³⁸ Se Bengtsson (2011) s. 50.

³⁹ Se prop. 1985/86:83 s. 40.

4.4 Ideell skada

En ideell skada omfattar alla skador som är av icke-ekonomisk natur. Det finns ingen exakt definition av begreppet men en gemensam nämnare är att det har med främst personliga upplevelser att göra. Ersättning för ideell skada kan utgå med stöd av skadeståndslagen om den uppstått till följd av en personskada, vilket innefattar ersättning för exempelvis fysiskt eller psykiskt lidande som är av övergående natur.⁴⁰

Vidare kräver ersättning för en ideell skada som utgångspunkt stöd i lag, till skillnad från den traditionella principen i svensk rätt om att ersättning för ekonomisk skada ska utgå när skadeståndsskyldighet föreligger, utan krav på särskilt stöd i lag eller avtal.⁴¹ HD har genom åren frångått denna princip b.la. vid det s.k. Arlanda-expressmålet, NJA 2000 s. 737, där Banverket hade yrkat att tre fastighetsägare skulle avstå viss äganderätt och nyttjanderätt till deras fastigheter under tiden Arlandabanan byggdes och att ersättning skulle utgå för visst intrång. Fastighetsägarna gick inte med på detta och svarade att i första hand skulle fastigheten lösas in helt och hållet och i andra hand ersättning för intrång men även för förlorat boendevärde. HD konstaterade ersättning kan utgå för ren förmögenhetsskada enligt miljöskadelagen, men inte för ideell skada. HD kom fram till att ersättning ska utgå för den byggtid där fastighetsägarna ej kunnat nyttja sina fastigheter fullt ut på grund av maskinbuller, damm och byggtrafik. HD anförde att fastighetsägarna, på grund av dammet, behövt utföra mer tvätt och städning än vanligtvis och att det sammantaget innebar att inskränkningarna i fastighetsägarnas boendemöjligheter och värdet av fastighetsägarnas eget arbete utgör följdskador av ekonomisk natur vilket inte kan anses sakna betydelse. Ersättning utgick enligt miljöskadelagen och bestämdes efter en skälighetsuppskattning.

Bengtsson menar att skadan i fallet utgör gränsfall mellan ekonomisk och ideell skada vilket inte faller inom miljöskadelagens tillämpningsområde enligt lagmotiven. Vid analysering av fallet jämför Bengtsson fallet med hyresregleringen, där en hyresgäst på grund av liknande olägenheter skulle haft rätt till nedsättning av hyran på grund av hinder och men i nyttjanderätten med stöd av 12 kap. JB.⁴² Dock har en hyresgäst betydligt starkare rättigheter än en villaägare vilket ter sig naturligt eftersom en fastighetsägare tjänar pengar på sin hyresgäst samtidigt som hyresgästen står i beroendeställning till densamma.

⁴⁰ Finns stöd i 5 kap. 1 § första stycket 3 punkten SkL även om begreppet ”ideell skada” inte uttryckligen anges.

⁴¹ Se Hellner och Radetzki (2021) s. 349 f.

⁴² Se Bengtsson, 'Skadestånd utom kontraktsförhållanden' 1997 - 2000, SvJT 2002, s. 35 ff.

Att ersättning utgått för fastighetsägarnas hushållsarbete tycker jag indikerar på att HD är villiga att utge ersättning för en ideell skada i vissa fall. Hade fastighetsägarna behövt avstå från deras vanliga arbete för att hinna utföra extra hushållsarbete vilket uppkommit på grund av störning, och därmed lida en faktisk inkomstförlust som går att konkretisera, så torde ersättningen för hushållsarbetet kunna anses som rent ideell, trots att det angavs vara en följskada av ”ekonomisk natur”, eftersom HD inte hänfört skadan till någon utav de traditionellt ersättningsgilla skadetyperna.

Ren ideell skada har tidigare inte varit ersättningsgill enligt svensk rätt. HD har dock frångått principen vid överträdelser av Europakonventionen. HD har ansett att svensk domstol som naturlig utgångspunkt bör ta hänsyn till Europadomstolens praxis, även om konventionen inte stadgar någon exakt skyldighet att följa den.⁴³ En del av HD:s praxis har dock kodifierats 2018 genom införandet av 3 kap. 4 § SkL där det framgår av andra punkten att stat eller kommun ska ersätta annan ideell skada som uppkommit till följd av en överträdelse av Europakonventionen. Bengtsson menar att genom bestämmelsen kan en ideell skada, även sådan som har med antingen rekreativvärde eller miljövärde att göra, sannolikt ersättas med stöd av regeln, om överträdelsen drabbat en rättighet som är skyddad av konventionen. Främst åsyftas boendevärden och möjligtvis fritidsvärde, vilka är skyddade enligt artikel 8 i konventionen.⁴⁴

5 Ekologiska skada

5.1 Ekologisk skada som begrepp

En ekologisk skada är en skada på intressen på biologisk mångfald, biologiska resurser eller landskapsbilder som varken är av ekonomiskt slag eller innebär bruk av en allemansrätt.⁴⁵ Utgångspunkten i traditionell skadeståndsrätt är att det finns ett individuellt ekonomiskt intresse hos en part som anses skyddsvärt. Skadestånd för en ekologisk skada handlar däremot om att skydda själva naturmiljön och således också ett allmänt intresse.⁴⁶ Medför en verksamhet att en viss djurart försvinner eller, att en botanisk livsmiljö försvinner, kan det

⁴³ Se NJA 2005 s. 462.

⁴⁴ Se Bengtsson, Bertil ”Skadestånd vid överträdelse av Europakonventionen – den nya lagstiftningen”, SvJT 2018, s. 119.

⁴⁵ Se Bengtsson (2001) s. 163.

⁴⁶ Se Larsson (1999) s. 490.

många gånger vara svårt för en t.ex. fastighetsägare att konstatera en konkret ekonomisk förlust.⁴⁷

Ekologisk skada existerar inte som en egen självständig ersättningsgill skadetyper. Huruvida en skada på biologisk mångfald kan ses som en sakskada eller en ren förmögenhetsskada verkar inte vara diskuterad inom svensk rätt men att bedöma det som en sakskada verkar inte helt omöjligt enligt miljöansvarsutredningen. I NJA 1996 s. 68 ansågs en sakskada ha uppkommit på en kapsel i en flygplansmotor när en defekt fläns svetsats samman med en annan komponent vilket skulle utgöra kapseln, vilken behövde kasseras på grund av den defekta flänsen. Enligt samma utredning skulle en motsvarande princip kunna användas vid en försämring av en biologisk mångfald eller liknande miljöskada eftersom det innebär en fysisk förändring av området som skulle kunna anses vara en skada på dess funktion som naturmiljö, inte bara ur ägarens ekonomiska perspektiv utan även utöver det.⁴⁸

Marie-Louise Larsson definierar två olika typer av ekologiska skador. Den första är en skada som uppstår på en fastighet med ekologiska dimensioner, s.k. fastighetsskada. Den andra sortens skada som Larsson nämner är s.k. ren ekologisk skada. Den förstnämnda innebär en skada som typiskt sett medför att traditionella skadeståndsregler kan vara tillämpliga, antingen genom att överlappning eller som en subsidiär rättskälla om det uppkommit en skada på en fastighet som hänför sig till ett bakomliggande individuellt ekonomiskt intresse, vilket inkluderar kompensation för förlorade miljövärden. Det är möjligt att få ersättning för en sakskada men även för ren förmögenhetsskada, t.ex. uteblivna intäkter.⁴⁹ Den andra sortens skada utgörs av ren ekologisk skada. En ren ekologisk skada är en skada som utgörs av en skada direkt på ekosystemet utan att det finns ett individuellt bakomliggande ekonomiskt intresse. Det rör sig alltså snarare om en skada på det allmänna.⁵⁰

5.2 Ekologisk skada inom rättstillämpningen

I NJA 1995 s. 249 väcktes åtal mot en person för att ha olovligen jagat och dödat två järvar, vilka utgjorde en fridlyst art. Naturvårdsverket (staten) yrkade ersättning om 50 000 kr för envar. Som grund för ersättningen åberopade staten det naturvårdsvärde som utgår från järven

⁴⁷ Se Bengtsson (2001) s. 163.

⁴⁸ Se SOU 2007:21 s. 102.

⁴⁹ Se Larsson (1999) s. 491.

⁵⁰ Ibid s. 492.

som art där hänsyn tas till b.la. att järven är utrotningshotad, dess utbredning och graden av sällsynthet. En sammanfattning kring HD bedömning:

Det inte finns något lagstöd som ger markägare rätt till ersättning för naturvårdsvärde gällande olovlig jakt finns inte inom skadeståndsrätten och, att sådant naturvårdsvärde torde utgöra en tredjemansrätt som skulle tillkomma envar som vistades i området. Problematiskt är dock att tredjemansskada inte utgör en ersättningsgill skada inom utomobligatorisk skadeståndsrätt. När det gäller järv har staten på offentlighetslig grund att skydda och bevara järvstammen, och då gällande naturvärdet, ska ersättning utgå för de kostnader som staten haft för sitt åtagande gällande bevarandet av järven som har sin grund i internationella överenskommelser.

Ersättning utgick för järvarna utgick med 20 000 kr vardera enligt en skälighetsuppskattning enligt 35 kap. 5 § RB. Ersättning utgick för de kostnader staten haft för att bevara järvarna, eftersom statens kostnader blivit onyttiga på grund av de döda järvarna och att artens fortplantningsmöjligheter dessutom försämrats.

Jan Kleineman⁵¹ har ansett att HD genom järvfallet infört en ekologisk skadeståndsrätt. Han menade att HD inte använt sig av existerande skadetyper eftersom en ekologisk skada varken kan inordnas under de traditionellt ersättningsgilla skadorna, och inte heller utgör en ekologisk skada en förlust för staten som normalt ersätts. Det handlar om ett ideellt skadestånd av speciell natur, att det är ett värde bortom alla ekonomiska mätbara marknader samt att skadeståndet måste relateras till den ideella kränkning av de miljöintressen som staten ansetts representera i sådant fall. Vidare menade Kleineman att ersättningen var av punitive-damage-karaktär vilket kan medföra en viktig grund för fortsatt rättsutveckling där ekologiska skador kan motverkas med stöd av ett ekologiskt skadestånd en preventiv effekt står i fokus snarare än förmögenhetsförluster.⁵²

Bengtsson ifrågasätter om järvfallet ska ha en så pass långtgående räckvidd eftersom HD inte gav något klagörande kring värderingsproblemet kring ekologiska skador eftersom det i fallet förelåg en konstaterbar ekonomisk skada. Han tror därför inte att utgången i målet varit

⁵¹ Professor i civilrätt vid Stockholms universitet.

⁵² Se Kleineman, "Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt?" JT 1995 - 96 s. 106 ff.

densamma om kostnaderna inte kunnat påvisas. Han anser dock att om det allmänna eller en enskild fastighetsägare kan påvisa kostnader för återställande av miljön bör dessa kunna ersättas, eftersom principen gäller beträffande oljeskador och radiologiska olyckor och motsvarande princip bör kunna tillämpas inom miljöbalken.⁵³

Ebbesson menar att även om inte miljöbalkens skadeståndssystem berör ekologiska skador så har HD genom järvfallet öppnat upp möjligheten för staten att utkräva skadestånd för ekologisk skada vid t.ex. olovlig jakt, och en motsvarande princip bör vara gällande när en verksamhetsutövare skadar ett område som staten åtagit sig att skydda, t.ex. naturreservat eller skydds- eller bevarandeområden som har grund i t.ex. EU-rätten.⁵⁴

NJA 1993 s. 753 är ett ytterligare prejudikat där ersättning utgått för ekologisk skada. En fastighetsägare hade på grund av ett vägarbete blivit skadeståndsskyldig gentemot staten enligt kulturminneslagen för att ha orsakat en skada på en fast fornlämning vilken fanns på hans egen fastighet. Han blev även ersättningsskyldig enligt 5 kap. 7 § SkL för en arkeologisk undersökning som föranletts av skadan. HD motiverade detta med att staten är berättigad ersättning för kostnader som föranletts av skadan i egenskap av att staten är skyldig att vårda och skydda kulturminnen. Bengtsson menar att rättsutvecklingen som skett genom både järv- och fornminnesfallet motiverar att rättsutvecklingen fortsätter på den vägen även gällande ekologiska skador på grund av MB:s inställning till vikten av biologisk mångfald vilket även skulle överensstämma med internationella tendenser. Han menar vidare att ersättning även skulle kunna utkrävas vid en fysisk skada på miljön som medfört nya kostnader eller onyttiga kostnader för det allmänna, åtminstone om det gäller områden som det allmänna särskilt ansvarar för. Dock kan invändningar som t.ex. att vissa åtgärder ej varit nödvändiga uppkomma.⁵⁵ Larsson konstaterar att det är oklart huruvida fornminnesfallet öppnat väg för en ekologisk skadeståndsrätt när det kommer till ersättning för skada på allmänna intressen. Fornlämningen hade kommersiellt värde i sig, däremot fanns en konstaterad ersättningsgill ekonomisk skada på grund av nya oförutsedda kostnader.⁵⁶ En gemensam nämnare för de båda rättsfallen är att det varit möjligt att konstatera en ekonomiskt mätbar skada.

⁵³ Se Bengtsson (2011) s. 87.

⁵⁴ Se Ebbesson (2015) s. 225.

⁵⁵ Se Bengtsson (2001) s. 170.

⁵⁶ Se Larsson (1999) s. 496.

Genom RH 1990:32 utgick ersättning enligt SkL till en fastighetsägare för b.la. mistat skönhetsvärde efter att ett träd som ingick i en allé olovligen blivit nedhugget.⁵⁷ Det kan tänkas att det nedhuggna trädet kunnat medföra sänkt marknadsvärde vid en eventuell försäljning dels på grund av en förfulning av allén, dels att träd har en långsam växandeprocess. Enligt Radetzki bör ersättning för rena affektionsvärden, vilka är knutna till en viss personkrets, inte ersättas i pengar eftersom de besitter en rent subjektiv karaktär. Skönhetsvärden kan däremot ha betydelse även för utomstående personer och inte enbart ägaren, vilket innebär att skönhetsvärden har en slags objektiv karaktär.⁵⁸ Hovrättens dom, vilken med stöd av tidigare prejudikat, medför att ekologiska skador på områden, som särskilt är uppskattade även av andra, kan vara ersättningsgilla, om skadan åtminstone medför förlorat skönhetsvärde.

En annat fall av estetisk immission uppkom i det s.k. Dalarömålet, NJA 1999 s. 385. Några fastighetsägare hade drabbats av både buller- och estetiska störningar på grund av en nybyggd väg. Beträffande den estetiska immissionen hade landskapsbilden påtagligt förändrats och stämde inte längre överens med den bild som förväntades av en skärgårdsmiljö. HD ansåg att det var rimligt att anta att skadorna på grund av den estetiska störningen utgjorde en större andel än trafikbullret men menade samtidigt att det inte gick att värdera estetiska immissioner objektivt. De såg därför till den ekonomiska betydelsen genom att värdera de störningarna gemensamt. Ersättning utgick enligt 32 kap. för den värdeminskning som drabbat fastigheterna på grund av de båda störningarna trots att HD inte fastställt något värde på den estetiska immissionen.

5.3 Värdering av ekologisk skada

Oftast uppstår inga problem med att bedöma och värdera en miljöskada, vid tillämpning av traditionell skadeståndsrätt. Ersättning för en värdeminskning sker på marknadsmässiga grunder.⁵⁹ Ett stort problem beträffande ersättning för en ekologisk skada är att en sådan skada många gånger drabbar det allmänna och inte någon enskild. En ekologisk skada kan till mångt och mycket sägas utgöra en skada på ideella intressen vilket medför att det inte sällan kan bli mycket svårt att ekonomiskt värdera en sådan.⁶⁰

⁵⁷ Domstolen utgick från b.la. NJA 1919 s. 1, där ersättning medgavs för nedhuggna trädskönhetsvärde.

⁵⁸ Se Hellner och Radetzki (2021) s. 404.

⁵⁹ Se Larsson (1999) s. 492.

⁶⁰ Se Bengtsson (2001) s. 168 ff.

Larsson ifrågasätter huruvida det ens är möjligt att översätta en ekologisk skada till pengar. Hon anser att traditionell ersättningsrätt inte räcker eftersom den inte tar hänsyn till ekologiska värden. Vidare resonerar Larsson kring ekonomisk teori för att värdera ekologisk skada. Teorin syftar till att se till värdet av de olika resurserna som tillförs det allmänna, t.ex. sportfiske eller fågelskådning men även kommersiell utvinning av naturresurser som t.ex. oljeborrning. Larsson menar att naturresurser värderas utifrån efterfrågan, då det är lättare att konstatera ett värde när det råder gemensamma intressen, t.ex. värdet av fiskerättigheter i en viss sjö styrs av vad parter är villiga att betala. Värderingsproblem kan däremot uppkomma när det finns motstående intressen, t.ex. när en part vill skövla en urskog för att göra förtjänst på träden samtidigt som en annan part vill ha kvar samma skog i rekreationssyfte.⁶¹

Gällande privat egendom kan ett värderingsalternativ vara att tillämpa traditionell skadeståndsrätt. Då ser man till fastighetens marknadsvärde i förhållande till skadan. Har en fastighet minskat i värde på grund av en till fastigheten tillhörande badsjö blivit otjänlig på grund av kontaminering bör ersättningen utgöra värdeförlusten.⁶² Enligt Bengtsson bör enskilda markägare vara ersättningsberättigade för åtgärder de vidtagit på grund av antingen naturvårdsavtal som de varit skyldiga att åta sig på grund av en skada, oavsett hur de påverkat fastighetens värde. Även ersättning för nedlagda kostnader som blivit onyttiga på grund av en miljöskada bör kunna ersättas. Värdeminskning på en fastighet ersätts men ersättningsmöjligheter för kostnader som uppkommit på grund av icke-nödvändiga åtgärder är oklart.⁶³

Gällande allmän egendom uppstår däremot problem eftersom utrotningshotade arter eller ett visst fågelhabitat inte besitter något objektiva marknadsvärde eller någon generell efterfrågan överhuvudtaget.⁶⁴ Larsson menar att man får se till den förlust av servicevärde som en miljöskada medfört. Ett exempel Larsson tar upp är om någon, som en höjdpunkt på semestern, vill ut på båtutturen kring en vacker sjö men blir förhindrad p.g.a. kontamination, som i sin tur medför förlorat värdefullt rekreativt- och semestervärde för individen i fråga⁶⁵. I

⁶¹ Se Larsson (1999) s. 545.

⁶² Ibid s. 545.

⁶³ Se Bengtsson (2011) s. 170.

⁶⁴ Se Larsson (1999) s. 546.

⁶⁵ Jfr NJA 1992 s. 213 där ersättning utgick för uteblivna rekreativsmöjligheter vilket HD menade var en följskada av en sakskada (förstörd husvagn). HD konstaterade att det rörde sig om ett yrkande som låg mellan

sådant fall bör ersättning möjligen kunna utgå för resekostnad till en liknande plats eller åtminstone förlusten som uppkommit på grund av båthyran.⁶⁶

Ett alternativ för att uppskatta värdet för en liknande plats kan vara genom att utföra empiriska undersökningar som visar hur allmänheten uppskattar själva ”servicevärdet” av ett specifikt område.⁶⁷ Bugge resonerar kring en metod som kallas ”willingness to pay” som innebär att man intervjuar folk och frågar antingen vad de är villiga att betala för att behålla ett visst miljöområde eller, hur mycket de skulle kräva i kompensation för att förlora ett visst miljöområde eller bli utsatta för miljöpåverkan, s.k. willingness to accept”. Bugge menar dock att problem uppstår eftersom de erfarenhetsmässigt ger olika resultat. Människor tenderar att ange betydligt högre belopp för vad de vill ha i ersättning för ett miljövärde än vad de är villiga att betala för.⁶⁸ Liksom Bugge menar Bengtsson att empiriska undersökningar om olika personers ekonomiska värdering av möjligheten att t.ex. kunna besöka ett visst område ger osäkra resultat.⁶⁹

Resonemangen ovan skulle kunna tillämpas som värderingsmodell även vid exempelvis förstörelse av en fridlyst växtart. Naturvårdsverket skulle, med hjälp av exempelvis intervjuer med sakkunniga, värdesätta olika djur- och växtarter likt Finlands tillvägagångssätt. Finland har fastställt riktvärden för varje enskild fridlyst växt- eller djurart vilket betalas till staten när någon orsakat en skada på någon av de upptagna arterna.⁷⁰ Vid estetisk immission torde en skälighetsbedömning kunna göras med utgångspunkt från orts- och allmänvanlighetsregeln.

6 EU-rätt - miljöansvarsdirektivet

6.1 Allmänt

Miljöansvarsdirektivet⁷¹ är ett gemensamt ramverk för EU:s länder gällande hur de ska förebygga och avhjälpa miljöskador. Vid tidpunkten för miljöansvarsdirektivets uppkomst

ett ekonomiskt och ett ideellt skadestånd. De menade vidare det är att betrakta förlust av fritid som en ekonomisk skada stämmer väl med en allmän tendens att tillmäta intresset av fritid och rekreation allt större betydelse.

⁶⁶ Se Larsson (1999) s. 546 ff.

⁶⁷ Ibid s. 546 ff.

⁶⁸ Se Bugge (1999) s. 407.

⁶⁹ Se Bengtsson, (2001) s. 205.

⁷⁰ Se <https://www.utinaturen.fi/fridlystavaxterochdjur> Besökt 2021-12-19.

⁷¹ Se Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/35/EG av den 21 april 2004 om miljöansvar för att förebygga och avhjälpa miljöskador.

fanns det många förorenade områden inom EU som inte bara medförde betydande hälsorisker, även också att den biologiska mångfalden minskat. På grund av detta insåg man att om det inte vidtas några åtgärder så kommer föroreningarna förvärras vilket medför att den biologiska mångfalden kommer att minska ytterligare.

Miljöansvarsdirektivet har implementerats i svensk rätt genom en utvidgning av 10 kap. MB samt införandet av förordning (2007:667) om allvarliga miljöskador, vilka reglerar frågor som berör dels verksamheter som medför miljöskador, dels olika områden och arter som skyddas enligt fågel- eller livsmiljödirektivet⁷². Den svenska regleringen är mer omfattande än den europeiska och skyddar samtliga fridlysta arter och dess fortplantingsområden eller viloplats. Alltså även arter som inte ingår i direktiven.⁷³

Strikt ansvar gäller yrkesverksamheter som anges i direktivets bilaga III⁷⁴, vilken antingen orsakar miljöskada eller överhängande hot om miljöskada på de naturresurser som direktivet innefattar, t.ex. yt- eller grundvatten, mark eller skyddade arter och naturliga livsmiljöer enligt habitat- och fågeldirektivet. Vid de miljöskador eller överhängande hot om miljöskador som orsakats av en verksamhet som inte finns med i bilagan aktualiseras strikt ansvar enbart om det rör sig om skada eller ett överhängande hot mot skyddade arter eller livsmiljöer. I övrigt krävs fel eller försummelse likt traditionell skadeståndsrätt.⁷⁵

6.2 Tillämpningsområde

Direktivet riktar sig endast mot miljöskador. Personskador, skador på privat egendom eller ekonomiska förluster ingår inte⁷⁶, sådana skador får regleras genom nationell lagstiftning.⁷⁷ Vidare ger direktivet inte enskilda rätt till ersättning för miljöskada eller ett överhängande hot om sådan. Likt den svenska miljöretten är principen om förorenaren betalar central⁷⁸, vilket ska utgöra ett incitament att vidta nödvändiga åtgärder samt utveckla metoder för att minimera risken för miljöskador och därmed risken för ersättningsansvar.⁷⁹

⁷² Fågel- och livsmiljödirektiven är implementerade i svensk rätt genom 7 kap. 27 § MB.

⁷³ Se Michanek och Zetterberg (2021) s. 341.

⁷⁴ Sådana verksamheter utgörs av t.ex. avfallshantering, transporter eller förvaring av växtskyddsmedel. https://ec.europa.eu/environment/legal/liability/pdf/factsheet/ELD%20factsheet_SV.pdf Besökt 2021-12-28.

⁷⁵ Art 3.1 i miljöansvarsdirektivet.

⁷⁶ Skäl 8 i miljöansvarsdirektivet.

⁷⁷ Se Langlet och Mahmoudi (2011) s. 217 ff.

⁷⁸ Art. 1, art. 3.3 i miljöansvarsdirektivet.

⁷⁹ Skäl 1 och 2 i miljöansvarsdirektivet.

Alla typer av miljöskador inte går att avhjälpa genom en tillämpning av ersättningsansvar eftersom det inte alltid går att finna någon identifierbar förorenare. Skadan bör dessutom vara konkret och mätbar samt ett orsakssamband bör kunna fastställas mellan den identifierade förorenaren och miljöskadan. En tillämpning av ersättningsansvar anses därför inte som ett lämpligt instrument när det kommer till mer omfattande föroreningar där det i princip är omöjligt att fastställa olika aktörers delaktighet och ansvar för en uppkommen skada.⁸⁰

EU-domstolen har en strikt hållning beträffande upprätthållande av direktiven, gällande t.ex. fågeldirektivet har domstolen uttalat att medlemsstaternas utrymme för att peka ut särskilda skyddsområden på andra grunder än ornitologiska är mycket litet och att t.ex. bevarandet av en viss art innebär att den arten ska passas in ett lämpligt område för just den arten. Det ska inte läggas någon vikt vid ekonomiska intressen.⁸¹

Direktivet innefattar primära åtgärder, kompletterande åtgärder och kompensationsåtgärder. Syftet är att uppnå samma ekologiska nivå på ursprungstillståndet som om skadan ej inträffat, genom exempelvis återställande. Det behöver inte ske på samma plats.⁸² I praktiken torde det vara svårt att återställa en plats till ursprungsskicket efter en skada, eftersom det kräver att återställaren måste känna till platsens ursprungstillstånd.

Kompensationsåtgärder inriktar sig främst mot naturvärdena i sig. Ekologisk kompensation avser gottgörelse genom att den som skadar naturvärden som utgör allmänna intresse, ska tillföra nya naturvärden eller skydda befintliga naturvärden som annars skulle riskera att gå förlorade. Kompensationsåtgärder kan utgöras av t.ex. ekologisk restaurering eller skapande av nya livsmiljöer.⁸³ Av lagmotiven framgår att kompensationsåtgärder vidtas först när primära och kompletterande åtgärder inte räcker. Kompensation kan utgå vid tillfällig förlust av naturresurser och funktioner under den tid som ett avhjälpande pågår och när miljön återhämtas. Vid en uppkommen skada kan det exempelvis finnas lägre kvantiteter av en viss

⁸⁰ Skäl 13 i miljöansvarsdirektivet.

⁸¹ Se SOU 2021:51 s. 415.

⁸² Se Bengtsson m.fl. (1 jan. 2021, JUNO), kommentaren till 10 kap. 5 §.

⁸³ Se Naturvårdsverket, Handbok 2016:1, Ekologisk kompensation – *En vägledning om kompensation vid förlust av naturvärden*.

naturresurs och då kan kompensation aktualiseras för att kompensera skillnaden jämfört med hur tillgången varit om skadan aldrig inträffat. Ersättning till allmänheten utgår inte.⁸⁴

7 Diskussion och slutsats

Järvfallet har medfört att skadestånd för en ekologisk skada utgått till det allmänna med stöd av SkL. Till följd av miljöskadelagens inkorporation i miljöbalken bör 32 kap. rimligen kunna ses i ljuset av målregeln i 1 kap. 1 § MB, vilken betonar hållbar utveckling och att naturen har ett självständigt värde. Bengtsson anser att järvfallet motiverar att rättsutvecklingen fortsätter på den vägen även gällande ekologisk skada enligt MB på grund av dess inställning till vikten av biologisk mångfald vilket även följer internationella tendenser.⁸⁵ Numera kan ersättning utgå enligt 3 kap. 4 § andra punkten SkL för ideell skada orsakad av stat eller kommun, om det beror på en kränkning av Europakonventionen, vilket sannolikt innefattar miljöskador.

Genom Arlanda-expressmålet har HD medgett ersättning enligt miljöskadelagen för värdet av fastighetsägares eget arbete vilket motsvarar en ideell skada. Motsvarande princip bör kunna tillämpas beträffande ekologisk skada eftersom även den utgör en närmast ideell skada på grund av sitt icke-ekonomiska värde. Vidare genom Dalarö-målet utgick ersättning enligt 32 kap. för estetiska störningar, vilket innefattade förstörd landskapsbild. Även en försämring av landskapsbilden utgör enligt min mening en ekologisk skada, vilket även har stöd utav Bugge.⁸⁶ Dalarö-målet stödjer att alltså att ersättning kan utgå för åtminstone en viss sorts ekologisk skada.

Även RH 1990:32 ger visst stöd för att ersättning kan utgå för skönhetsvärden, som till skillnad från Dalarö-målet var av mycket mindre omfattning eftersom det endast gällde ett nedhugget alléträd. Skadan medförde en negativ förändring av alléns utseende men även trädets inneboende naturvärde kan sägas ha tagit skada.

Värderingsproblem uppstår kring ekologiska skador på grund av dess icke-ekonomiska natur, vilket även HD konstaterat i Dalarö-målet. Bengtsson menar att trots målsättningsregeln vilken understryker vikten av b.la. värdefulla natur- och kulturmiljöer så innehåller

⁸⁴ Se Prop. 2006/07:95 s. 63.

⁸⁵ Se Bengtsson (2001) s. 170.

⁸⁶ Jfr Bugge (1999) s. 403.

miljöbalken inga regler om hur dessa värden ska uppskattas i pengar.⁸⁷ Människor värderar naturvärden olika. När en domstol skälighetsuppskattar en sådan skada kan resultatet bli att en part känner att den fått allt för stora kostnader att betala, samtidigt som en motstående part kan känna att den inte blivit fullt kompenserad. Undersökningens resultat visar på att om det finns en mätbar ekonomisk förlust på grund av en ekologisk skada, t.ex. kostnader för återställande av en skadad miljö eller, minskat fastighetsvärde på grund av en försämrad landskapsbild, då bör ersättning utgå enligt 32 kap. inklusive ersättning för det fysiska arbete som tillkommer vid ett eventuellt återställande likt den ersättning som utgick i NJA 2000 s. 737.

Hur blir det när svårigheter uppstår vid uppskattning av skadans värde? HD konstaterade i Dalarö-målet att det inte är möjligt att objektivt värdera en estetisk immission och att det inte heller är möjligt att subjektivt värdera en sådan skada, därför slogs både trafikstörningen och den estetiska störningen samman för att underlätta värderingen, fastän de ansåg att den estetiska skadan var större. Hur HD hade bestämt skadeståndet utan bullerstörningen är oklart, men onekligen utgick skadestånd för den estetiska immissionen. En skälighetsbedömning torde kunna göras fortsatt med stöd av en potentiell marknadsvärdesförändring

En möjlig lösning att använda vid en ”mindre” ekologisk skada, t.ex. vid dödande av en fridlyst art eller förorening av ett dike med fridlysta växtarter, skulle kunna vara en statligt fastställd schablonersättning likt det system som Finland använder sig av.⁸⁸ För att uppskatta sådan skada skulle Naturvårdsverket exempelvis kunna genomföra intervjuer med sakkunniga. Eftersom ersättning inte utgår till allmänheten, utan endast till den omgivning som skadats av en verksamhet, hade en ersättningsskyldig inte drabbats av orimliga skadeståndskrav. Vidare ska ej förglömmas att endast betydelsefulla skador ersätts.

När det gäller att värdera en ekologisk skada av större natur, exempelvis en omfattande förorening, vilken många gånger är mycket svår att överblicka samtidigt som en sådan skada kan sträcka sig betydligt längre än just omgivningen, då lämpar sig 32 kap. MB mindre bra. Då bör - likt miljöansvarsdirektivets syfte - kompensation utgå till naturen med stöd av 10 kap. 4 - 5 §§ MB. Då säkerställs att ersättningen går tillbaka till miljön och inte till den skadelidandes personliga spörsmål, vilket annars enligt min mening, förstör själva syftet med

⁸⁷ Se Bengtsson (2001) s. 168.

⁸⁸ <https://www.utinaturen.fi/fridlystavaxterochdjur> Besökt 2022-01-02.

MB, vilket är att skydda naturens självständiga värde. Dessutom finns det ingen preskriptionstid för avhjälpande- eller återställningsansvar enligt 10 kap, vilket framgår av 10 kap. 8 § MB.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket, Handbok 2016:1, Ekologisk kompensation – *En vägledning om kompensation vid förlust av naturvärden.*

Betänkanden

SOU 2007:21 GMO-skador i naturen och Miljöbalkens försäkringar

SOU 2021:51 Skydd av arter – vårt gemensamma ansvar

Propositioner

Regeringens proposition 1985/86:83 Om ersättning för miljöskador

Regeringens proposition 1997/98:45 Miljöbalk

Regeringens proposition 2006/07:95 Ett utvidgat miljöansvar

Europeiska kommissionen

Faktablad om miljöansvarsdirektivet -

https://ec.europa.eu/environment/legal/liability/pdf/factsheet/ELD%20factsheet_SV.pdf

Litteratur

Bengtsson, Bjällås, Rubenson, Strömberg, Miljöbalken (1 jan. 2021, Version 20 JUNO)

Bengtsson, Bertil, *Miljöbalkens återverkningar*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001

Bengtsson, Bertil, *Skadestånd för miljöskada*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2011

Bugge, Hans Chr., *Forurensningsansvaret - Det økonomiske ansvaret for å forebygge, reparere og erstatte skade ved forurensning*, Upplaga 1, Tano Aschehoug, Norge, 1999

Ebbesson, Jonas, *Miljö rätt*, Upplaga 3:2, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2015

Hellner, Jan och Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, Upplaga 11, Norstedt Juridik, Stockholm, 2021

Langlet, David och Mahmoudi, Said, *EU:s miljö rätt*, Upplaga 3, Norstedts Juridik, Stockholm, 2011

Larsson, Marie-Louise, *The Law of Enviromental Damage – Liability and Reparation*, Upplaga 1, Norstedts Juridik, Stockholm, 1999

Michanek, Gabriel och Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljö rätten*, Upplaga 5, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2021

Tidsskrifter och artiklar

Bengtsson, Bertil, 'Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1997 – 2000', SvJT 2002, s. 35.

Bengtsson, Bertil, 'Skadestånd vid överträdelse av Europakonventionen – den nya lagstiftningen', SvJT 2018, s. 119.

Kleineman, Jan "Ideell skada eller förmögenhetsförlust – nytt synsätt under framväxt?" JT 1995 - 96 s. 106.

Elektroniska källor

Forststyrelsen, Myndighet som b.la. förvaltar naturen, Finland

<https://www.utinaturen.fi/fridlystavaxterochdjur> Besökt 2022-01-02.

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/parisavtalet/> Besökt 2021-11-12

<https://www.regeringen.se/artiklar/2021/11/fns-klimatoppmote-cop26-i-glasgow/>

Besökt 2021-11-12

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1919 s. 1

NJA 1992 s. 213

NJA 1993 s. 753

NJA 1995 s. 249

NJA 1996 s. 68

NJA 1999 s. 385

NJA 2000 s. 737

NJA 2005 s. 462

Hovrätt

RH 1990:32